

انسان و طبیعت در قرآن

بیچ اللہ اسماعیلی

اسماعیلی، ذبیح‌الله، ۱۳۳۸ -

انسان و طبیعت در قرآن / ذبیح‌الله اسماعیلی. - قم: خاکیان، ۱۳۸۸.
۱۶۰ ص.

ISBN : 978-600-90645-50-2

فهرستنویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص ۱۵۷ - ۱۶۰؛ همچنین به صورت زیر نویس.

۱. طبیعت در قرآن. ۲. انسان (اسلام) - جنبه‌های قرآنی. الف. عنوان.

۲۹۷/۱۵۹

BP ۱۰۴ / ط ۲۵

انسان و طبیعت در قرآن

مؤلف: ذبیح‌الله اسماعیلی

ناشر: انتشارات خاکیان

حروفچینی: سجّاد

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مؤسسه بوستان کتاب

نوبت چاپ: اول، پاییز ۱۳۸۸

شمارگان: ۳۰۰۰

◀ قیمت: ۲۵۰۰ تومان ▶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۶۴-۵۰-۲

کلیه حقوق برای مؤلف محفوظ است.

مراکز پخش:

۱- انتشارات خاکیان، قم - ۴۵ متری صدوق، کوچه ۵۶، پلاک ۱۱۶

تلفن: ۰۲۵۱-۲۹۲۱۰۰۱ / ۰۹۱۲ ۱۵۳ ۶۳۱۰ - ۰۹۱۹ ۳۵۰ ۴۴۷۴

۲- فروشگاه بوستان کتاب، قم - چهار راه شهدا، تلفن ۷۷۴۲۱۵۵ - ۷

فهرست مطالب

۷	پیشگفتار
۱۱	فصل اول: جایگاه انسان در نظام طبیعت
۱۳	۱. ارزش زمین و نقش آن در کمال انسان
۱۶	۲. خلافت انسان و آبادانی زمین
۱۸	۳. رابطه ایمان و سازندگی زمین
۲۰	۴. نقش دین در بهره برداری درست از منابع طبیعی
۲۶	۵. زیان‌های بی تفاوتی نسبت به نعمت‌ها و یا استفاده‌های ناروا از آن‌ها
۲۹	۶. پیوند زندگی انسان با منابع طبیعی
۳۳	فصل دوم: قرآن و طبیعت
۳۵	مقدمه:
۳۶	۱. گوناگونی نعمت‌های طبیعت و بی شماری آن‌ها
۳۹	۲. نقش نعمت‌های طبیعی در تدارک راحتی و نشاط انسان
۴۳	۳. عظمت قدرت خداوند در ظهور نعمت‌ها:
۴۶	الف: نمود قدرت الهی در آفرینش آسمان
۵۰	ب: نشانه‌های قدرت خدا در زمین
۵۴	ت: جلوه‌گاه قدرت خداوند در فرآورده‌های زمینی
۶۰	۴. ناتوانی انسان در پدیداری کمترین نعمت‌ها

۵. نعمت جهان هستی و اطاعت پذیری از خدا ۷۰
- تفاوت نظام تکوین و نظام تشریح ۷۲
۶. حق انسان و روش بهره جویی از طبیعت ۷۷
۷. وظیفه و تکلیف انسان در برابر نعمت‌ها: ۸۵
- الف - بهره گیری صحیح، شکرگزاری شایسته ۸۸
- ب - دست کشیدن از هر نوع اسراف و تبذیر ۸۹
- پ - تلاش برای دست یابی نعمتها ۸۹
- ت - کوشش در راه عمران و آبادی زمین ۹۰
- ث - انفاق و بخشش به دیگران ۹۱
- ج - اخلاص در نیت، جدیت در کار ۹۲
- ح - پرهیز از افراط و تفریط در عطا و انفاق ۱۰۰
- خ - نظافت و تمیزی ۱۰۱
- د - حفاظت از منابع و ذخایر طبیعی ۱۰۴
- ذ - تفکر و اندیشه کردن در نعمت‌ها ۱۰۵
- ر - عنایت به خطرگفران نعمت‌ها و عبرت از سرنوشت ناسپاسان ۱۰۸
۸. آثار و نشانه‌های نعمت‌های الهی در بهشت ابدی ۱۰۹
- شباهت نعمت‌های دنیا و آخرت ۱۱۲
- تفاوت نعمت‌های دنیا و آخرت ۱۱۸
۹. پویایی و پژمردگی نعمت‌های جهان طبیعت، ۱۲۱
- راز قیامت و رستاخیز الهی ۱۲۱
۱۰. نقش جهان طبیعت در خودشناسی و تربیت انسان ۱۲۵
۱۱. پیوند طبیعت و معنویت ۱۲۹
- جمع‌بندی کلی و نتیجه نهایی ۱۳۳
- فهرست آیات و احادیث ۱۴۵
- منابع ۱۵۷

بیشگفتار

از آنجا که انسان پایه حیات او از خاک و زمین مایه می‌گیرد: ﴿وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِن طِينٍ﴾^۱: «و خدا آفرینش انسان را از گل آغاز کرد.» جایگاه کره خاکی در روند تکامل آدمی بسیار مهم ارزیابی می‌شود. از سوی دیگر زمین همان طوری که جلوه گاهی برای زندگی انسان به شمار می‌رود؛ بستر زندگی بسیاری از پدیده‌های دیگر مانند حیوانات نیز، می‌باشد. سخن دیگر آن که حیات زمینی خود نیز، به آب، هوا و نور مناسب پیوند خورده است تا زمینه پدیداری و رشد و شکوفایی انواع گیاهان، درختان، سبزه‌ها، چمن‌ها، علفزارها و نیز میوه‌ها و مواد گوناگون غذایی فراهم گردد، زیرا اگر این مزارع، چمن‌ها، جنگل‌ها، آب، نور و خاک پر بار زمینی نمی‌بودند؛ دیگر گستره‌ای برای بساط زندگی انسان و دیگر آفریده‌ها پیدا نمی‌شد. از همین رو است که از زمین در روایات

اسلامی به مادر و محور زندگی یاد شده است. پیامبر گرامی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود:

«تَحَفَّطُوا مِنَ الْأَرْضِ فَإِنَّهَا أُمُّكُمْ...»^۱

«از زمین نگهداری کنید که آن، مادر شما (بنیاد زندگی) است.»

به هر روی حقیقت انسان که یک سر زمینی دارد. ﴿إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّن طِينٍ﴾^۲: «آنگاه که پروردگارت به فرشتگان گفت: من به یقین آفریننده‌ی بشری از گل هستم» و یک سر دیگر آن آسمانی؛ ﴿وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي﴾^۳: «و از روح خود در آن دمیدم»، نمودار آن است که تکامل زندگی آدمی به دو عنصر هماهنگ یعنی اصلاح و سازمان یابی مادی و پیدایش و پویایی معنوی نیازمند است به گونه‌ای که با آسیب یکی از آن دوا دیگری هم زیان خواهد دید، زیرا دنیای سالم در سایه سلامت آخرت و آینده و ابدیت سعادت‌مند در پرتو دنیای سودمند شکل می‌گیرد. اصلی که قرآن آنرا رویکرد هدفمند انسان الهی می‌شناساند:

﴿وَمِنْهُمْ مَّن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾^۴

«و از میان این مردم کسی است که می‌گوید: پروردگاران! در این دنیا به ما (زندگی) نیکی عطا کن و در آخرت (نیز)

۱. نهج الفصاحة، ص ۲۳۶، ح ۱۷۷

۲. ص، آیه ۷۱

۳. ص، آیه ۷۲

۴. بقره، آیه ۲۰۱

زندگی) نیکو ببخش و ما را از عذاب آتش (دور) نگه دار.»

البته این راه می‌دانیم که زندگی دنیایی نسبت به حیات آخرت هدف اصلی و نهایی شمرده نمی‌شود؛ زیرا یکی موقت و دیگری جاودان است:

﴿وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ﴾^۱:

«و زندگی دنیا در (برابر) آخرت جز متاع و بهره‌ای (اندک) نیست.»

اما به هر حال زندگی دنیا، پلی است که اگر نباشد به مقصد برتر زندگی یعنی سعادت آخرت نخواهیم رسید. بنابراین اعتنا و عنایت به هر دو بخش زندگی مهم است. در این باره امام مجتبی علیه السلام فرمود:

﴿وَأَعْمَلْ لِدُنْيَاكَ كَأَنَّكَ تَعِيشُ أَبَدًا وَ أَعْمَلْ لِآخِرَتِكَ كَأَنَّكَ تَمُوتُ غَدًا﴾^۲:

«برای دنیایت چنان کار و کوشش کن که انگار همیشه زنده می‌مانی و برای آخرت خود - نیز - چنان عمل کن که انگار فردا خواهی مرد.»

از این رو می‌باید سلامت حیات دنیوی را با زوایای گوناگونش جدی دانست و با شناخت درست جلوه‌های رنگارنگ آن، فرهنگ

۱. رعد، آیه ۲۶

۲. بحار، ج ۴۴، ص ۱۳۹، ح ۶

مواجه و بهره جویی از دنیا را بالا ببریم تا منزلت و جایگاه زندگی این جهانی، که مایهٔ سعادت جاودانهٔ انسان به شمار می‌آید، به خوبی دانسته شود و از نعمت‌های بی شمار آن بهرهٔ معقول و منطقی برده شود؛ نعمت‌هایی که شمارش آن از توان همگان فراتر است:

﴿وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا﴾^۱

«و اگر نعمت(های) خدا را بشمارید (نمی‌توانید) آن‌ها را به شماره آورید.»

در همین راستا، کوشش مادر این نوشته بر آن است که زمین را - به عنوان منزل پیدایش و پرورش انسان - با فراورده‌های آن بیشتر و بهتر بشناسیم و با تکیه بر آیات قرآن، سیره و سخن معصومان علیهم‌السلام جایگاه آن ارزشیابی شود.

قم - ذبیح‌الله اسماعیلی

آبان ۱۳۸۸ / ذی‌القعدة ۱۴۳۰